

AKKUŞ, Muzaffer (2007). Kemal Ümmî Divânı (İnceleme-Metin-İndeks-Tıpkibasım). Niğde: Niğde Belediyesi Yayınları, 724 s.

Mücahit AKKUŞ*

Eski Anadolu Türkçesi dönemi, gerek telif gerekse de tercüme eserlerin çokça yazıldığı bir dönemdir. Bu dönem metinlerinin konusu dinî, ahlaki, tasavvufî, edebî, tıbbî ve daha farklı alanlarda yazılan eserlerden oluşur. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nde yazılmış eserlerden biri de Kemal Ümmî Divânı'dır. XV. yüzyılda yaşamış olan Kemal Ümmî'nin bu eseri Yunus Emre Türkçesi gibi sade ve anlaşılır şekilde ele alınmıştır. Karaman'ın Larende kasabasında doğduğu bilinen Kemal Ümmî, daha sonra Niğde'ye gitmiş ve orada yaşamıştır. Türbesi de yine Niğde'de bulunmaktadır.

Қullаруñ кемтеридүр İsmâil

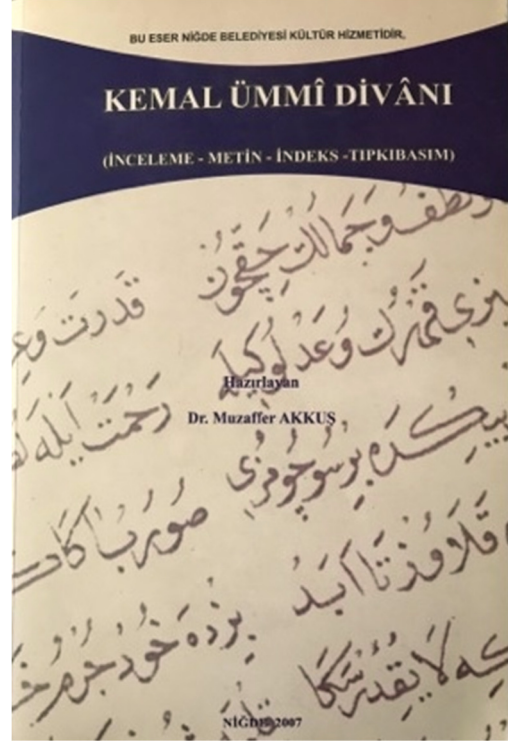
Ne var Ümmî Kemâl-ise laķâbı (2010)

Asıl adının İsmail, mahlasının ise Kemâl Ümmî olduğu 2010. beyitte geçen bu satırlardan anlaşılmaktadır.

Eser, Niğde Belediyesi'nin bir kültür hizmeti olarak ortaya konmuştur. Niğde'de 2007 yılında basılmıştır. Çalışmada Kemal Ümmî hakkında şu bilgiler geçmektedir: "Adına Karaman'dan başka Manisa, Mudurnu ve Niğde Mevlevîhanesi'nde birer makam bulunması, onun Anadolu insanı tarafından ne kadar benimsendiğini göstermektedir. Kemal Ümmî'nin ünü sadece Anadolu'da değil, Kırım, Kazan, Taşkent, Başkurt ve Özbek Türkleri arasında da yayılarak büyük bir şöhret kazanmıştır. Kemal Ümmî, şiirlerinde aruz vezni ve klasik nazım şekillerini ustalıkla kullanan sûfî bir şairdir. Ahlak esaslarını şerh eden manzumeler, evliya menkıbeleri yazan bir kişidir." Kemal Ümmî'nin divânı kırk yaşlarında yazdığı şu satırlardan anlaşılmaktadır:

Қırқ yaşадум нефсүм елинен қачуп

Uş dañı қurtılamазам âh u vâh (2507)

* Öğr. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
e-posta: mucahitakkus01@hotmail.com

Bu eser üzerinde çalışan Muzaffer AKKUŞ, bu eserin tespit edilebilen bütün nüshalarını bir araya getirmek suretiyle incelemesini yapmıştır.

Kemal Ümmî Divânı adlı çalışmanın farklı bölümlerden oluştuğu görülmektedir. Öncelikle giriş kısmında Kemal Ümmî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre (ölümü H.880/M.1475) olarak kaydedilmiştir. Kemal Ümmî'nin 4 tane eserinin varlığından bahsedilmiştir. Bunlar; Divân, Kırk Armağan, Risâle-i İmân, Risâle-i Vefât'tır. Bu kısımdan sonra Divan'da bulunan iktibaslar sıralanmıştır. Devamında ise Kemal Ümmî Divânı'nın nüshalarının bulunduğu yerler sıralanmıştır. Bunlar içerisinde, Beyazıt Devlet Kütüphanesi (numara: 3357), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (numara: 584), Millî Kütüphane Fahri Bilge Kütüphanesi (numara: 218), aynı kütüphanede eserin 443/1976 numarada kayıtlı olduğu ve en fazla beyit sayısı olan nüsha olduğu belirtilmiştir. Millet Kütüphanesi Ali Emîri Bölümü (numara: 41, 42), Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Bölümü (numara: 3343), Topkapı Sarayı, Yeni Sultan Reşat Kütüphanesi (numara: 545) kayıtları mevcuttur. Esas alınan bu nüshaların dışında eksik olan nüshalar ise Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Bölümü'nde 3357'de ve Pertev Paşa Millet Kütüphanesi'nde 415 numarada kayıtlı nüshalardır. Nüshaların hepsinde eksiklikler olduğu belirtilmiş ve içerisinde en fazla beyit olanın Milli Kütüphane nüshası olduğu ifade edilmiştir. Çalışmada ayrıca Kemal Ümmî Divânı üzerine hazırlanan lisans, yüksek lisans ve doktora tezleri de tanıtılmıştır.

Giriş kısmı ve bu bilgilerden sonra dil özellikleri konusuna geçilir. Fonetik özellikler bölümünde ünlüler başlığı altında ünlü değişimleri, ünlü uyumu, ünlü düşmesi, eklerde ünlü düşmesi, ünlü türemesi, birleşme olayları incelenmiştir. Ünsüzler başlığı altında ünsüz değişmesi, ünsüz düşmesi, köklerde ünsüz düşmesi, eklerde ünsüz düşmesi, ünsüz türemesi, ünsüz ikizleşmesi, hece düşmesi gibi konular ele alınmıştır. Daha sonra yapım ekleri bölümüne geçilmiş, burada isimden isim yapan ekler, isimden fiil yapan ekler, filden fiil yapan ekler ve fiilden isim yapan ekler gösterilmiştir. Bu bölümden sonra isimler, isim çekimi, sıfatlar, zamirler, zarflar, edatlar, fiiller, isim-fiil, bildirme kipleri, isim ve sıfat-fiiller (partisipler), zarf-fiiller ile beraber dil incelenmesi kısmı sona ermiştir. Bu bölümden sonra başvuru eserlerin bibliyografyasına yer verilmiştir.

Metin bölümünde 3336 beyit Latin alfabesine aktarılmıştır. Normalde burada sona eren esere sadece Millet Kütüphanesi'nin sonunda bulunan 63 beyit daha eklenmiştir. Bu bölümün hemen hemen her sayfasında dipnotlar bulunmaktadır. Bu dipnotlarda az önce yerleri belirtilen kütüphanelerde bulunan nüsha farklılıkları yazılmıştır.

Metin kendi içerisinde toplam 40 bölüme ayrılmıştır. Bölümlerin bazıları arka arkaya aynı isimle ifade edilmiştir. Bu bölümler şu şekildedir: Hezâ Kitâb-ı Münâcât-ı Kemâl Ümmî, Der-Tevhîd-i Bârî ta'âlâ, Der-Münâcât, Diger Hâk-ı Evvel, Hikâye-i hazire-i Kudsî, Ender Tevhîd-i Hâk Sübhânehû ta'âlâ, Der-Tevhîd-i Bârî ta'âlâ (3 kez), Medh-i Muhammed şallallâhü ta'âlâ 'aleyhi ve selem, Der-Medh-i Resûl, Fi-Na' t-i Resûl 'aleyhi's-şalavâtü ve's-selâm, Der-Medh-i Evlâd-ı Resûl, Medh-i Bâri ta'âlâ, Der-Bahâriyyât, Der-Şifât-ı Bahâriyyât (7 kez), Der-

Şifât-ı Hazân, Der-Münâcât (2 kez), Der-Mersiye-i eş-Şeyh Hamid ‘Ubeydullah, Der-Mersiye-(y)i Hâce Şadrudin, Der-Âgâh-ı Mevt (2 kez), Der-Münâcât, Der-İltiâs-ı rahmet, Suâl-i Vecd-i Hâl, Der-Bî-vefâ-(y)ı Cihân, Der-Tevhîd Bârî ta’âlâ (2 kez), Der-Münâcât, Der-Bî-vefâ-(y)ı Cihân, Der-Şikâyet-i Dil, Fi’t-Tercî’, Temmetü’l-Kitâb. Bu başlıkların olduğu bölümlerde farklı aruz kalıpları görülmektedir.

İndeks bölümünde metinde geçen bütün kelimelerin anlamı verilmiştir. Yine bu kelimelerin metin içerisinde hangi varakta ve hangi satırda geçtiği de gösterilmiştir. Bu bölümle ilgili çalışmanın yazarı şu bilgileri vermektedir: “İndeks-sözlük kısmında ana kelimeler madde başı olarak alınmış ve kelimenin farklı anlamları varsa bunlar 1, 2, 3... şeklinde numaralandırılarak anlamları verilmiştir. Ayrıca yabancı tamlamalar da kelimenin ilk geçtiği yerde anlamları verilerek almış olduğu Türkçe ekler gösterilmiştir. Bunların yanında birleşik fiiller, kullanıldıkları yerde anlamlandırılmış ve italik olarak verilmiştir. Aynı zamanda fiilin geçtiği yerde anlamıyla birlikte fiilin almış olduğu çekim ekleri ayrıca gösterilerek ekin varlığı da korunmaya çalışılmıştır.”

İndeks bölümünden sonra tıpkıbasım bölümüne geçilmiştir. Tıpkıbasım bölümüne konulan nüshanın 129 varaklı Beyazıt Devlet Kütüphanesi Nüshası olduğu görülmektedir. Son olarak da Kemal Ümmî’nin Niğde’de bulunan türbesinden fotoğraflar konularak kitap tamamlanmıştır. Toplamda 724 sayfalık bu kitap çalışması, tıpkıbasım ve fotoğraflarla beraber 854 sayfaya ulaşmaktadır. Çalışmanın kapağında ikinci varaktaki el yazması bir bölümün fotoğrafı kullanılmıştır.

Eserin farklı yerlerinden alınmış bazı beyit örnekleri şu şekildedir. Bu beyitlerle eserin dilini de görmek mümkün olacaktır:

Gülü güle karşı açılıp hoş bezendi
gülsitân

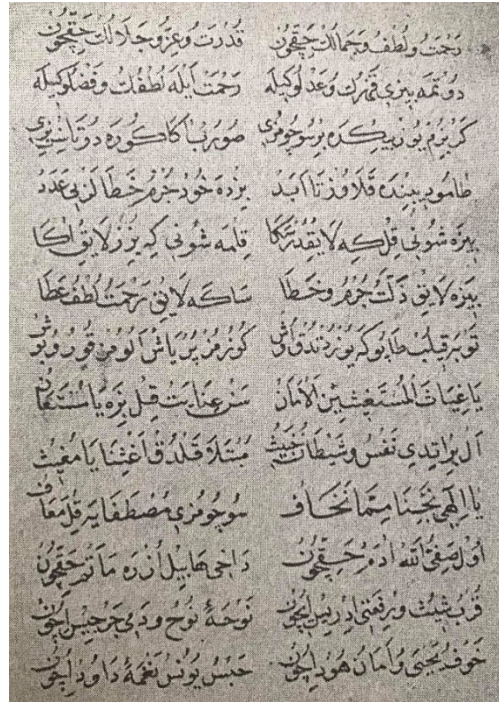
Bülbüle karşı kılurlar her biri biñ ‘izz ü
nâz (1341)

Derd elinden şikâyet eylemezem

Ağladuğum budur ki bî-derdem (2065)

Garîbem ğurbete düşdüüm élümden

Za’ ifem nesne gelmez hiç elümden (2123)

Bu şekilde yapılan çalışmalar, dönemin söz varlığını, ele alınan konuları ve diğer öğeleri göstermesi bakımından önem arz etmektedir.